

AZƏRBAYCANDA ENERJİ SEKTORUNUN İQTİSADI ASPEKTLƏRİ VƏ ƏHƏMİYYƏTİ

Ə.İ.Kərimli¹, A.M.Ağayev²

¹Doktorant, İqtisadiyyat fakultəsi, AMİU;

²Dosent, İqtisadi nəzəriyyə və marketinq kafedrası, AMİU;

¹alikerimli@hotmail.com, ²agayev.asef@mail.ru

Daxil olmuşdur: 27 yanvar 2020

Qəbul edilmişdir: 02 may 2020

Xülasə

Tədqiqat işinin əsas mövzusu son illər daxil olmaqla, yaxın gələcək üçün enerji sektorundan Azərbaycanın əldə edə biləcəyi iqtisadi imkanları və potensialı müəyyən etmək və ölkənin enerji iqtisadiyyatında mövcud iqtisadi inkişaf tendensiylərini, problemləri və gələcək perspektivlərini təhlil etməkdən ibarətdir. İnkaredilməz faktdır ki, enerji təhlükəsizliyi istənilən ölkənin iqtisadi inkişafına və sosial sabitliyinə mühüm şəkildə təsir göstərir. Yüksək təkmilləşdirilmiş enerji siyasəti uzunmüddətli dövr üçün iqtisadiyyatın səmərəli idarə olunmasına imkan verir. Məhz bu baxımdan, Azərbaycanın dövlət strategiyasında enerji faktoru, milli təhlükəsizlik və xarici siyasət "üçlük zəncir" (triadic nexus) kimi çıxış edir və sözügedən üçlük zəncir iqtisadi potensialın təmin edilməsi üçün bir-birilə sıx şəkildə bağlıdır.

Strateji və mühüm obyektlərin etibarlı enerji təchizatının təmin edilməsi, boru kəmərlərinin təhlükəsizliyi, enerji mənbələrinin diversifikasiyası, ekoloji tələblərin nəzərə alınması və enerji resurslarının səmərəli istifadəsi Azərbaycanın enerji təhlükəsizliyi prinsiplərini təşkil edir. Tədqiqat işinin əsas nəzəri və praktiki əhəmiyyəti Azərbaycanda bərpa oluna bilən enerji resursları da daxil olmaqla, mövcud olan digər enerji resurslarından səmərəli və davamlı istifadənin təmin olunacağı şəraitdə ölkənin enerji iqtisadiyyatında yüksək inkişafa nail olmaqdır.

Nəticə etibarilə, neft və qazdan asılı enerji iqtisadiyyatı tam enerji təhlükəsizliyi üçün zəmanət vermir. Azərbaycanın enerji sektorunda resursların çeşidlənməsi və ondan səmərəli istifadənin iqtisadi imkanları müsbət nəticələr verə bilər və ölkənin daxilində enerji təhlükəsizliyi və enerji sektorunda sabilliyin təmin olunması üçün zəmin yarada bilər.

Açar sözlər: *Azərbaycan, bərpa olunan enerji mənbələri, enerji iqtisadiyyatı, enerji təhlükəsizliyi, neft və qaz resursları.*

ECONOMIC ASPECTS AND SIGNIFICANCE OF THE ENERGY SECTOR OF AZERBAIJAN

A. I. Karimli¹, A. M. Agayev²

¹PhD student, AUAC; ²Ass. professor, AUAC;

¹alikerimli@hotmail.com; ²agayev.asef@mail.ru

Received: 27 January 2020

Accepted: 02 May 2020

Summary

The main focus of the research is to identify the economic opportunities and potentials that Azerbaijan can obtain from the energy sector over the last years and analyze current economic development trends, problems and prospects in the country's energy sector. Energy security affects the economic development and social stability of the country. Highly improved energy policy allows efficient management of the long-term economy. From this point of view, energy strategy, national security and foreign policy play a "triadic nexus" in Azerbaijan's state strategy. Therefore, the provision of reliable energy supply of strategic and important facilities, pipeline security, diversification of energy sources, consideration of environmental requirements and efficient use of energy resources are the principles of Azerbaijan's energy security. The main theoretical and practical significance of the research is to achieve high growth in the country's energy economy under the conditions of efficient and sustainable use of other energy resources, including renewable energy resources in Azerbaijan. The oil and gas-based energy economy does not guarantee full energy security. The economic potential of resource allocation and efficient use of resources in Azerbaijan's energy sector can be able to produce positive results and provide the foundation for energy security and stability within the country.

Keywords: *Azerbaijan, Renewable Energy Sources, Energy Economics, Energy Security, Oil and Gas Resources.*

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И ЗНАЧЕНИЕ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОГО СЕКТОРА АЗЕРБАЙДЖАНА

А. И. Керимли¹, А. М. Агаев²

¹докторант, АУАС;

²доцент, АУАС;

alikerimli@hotmail.com¹; agayev.asef@mail.ru²

Получено: 27 января 2020 года

Принято: 02 мая 2020 года

Резюме

Основное внимание в исследовании уделяется выявлению экономических возможностей, которые Азербайджан может получить в энергетическом секторе за последующие годы, и анализу текущих тенденций, проблем и перспектив экономического развития в энергетическом секторе страны. Энергетическая безопасность влияет на экономическое развитие и социальную стабильность страны. Значительно улучшенная энергетическая политика позволяет эффективно управлять долгосрочной экономикой. С этой точки зрения энергетическая стратегия, национальная безопасность и внешняя политика играют «триадную связь» в государственной стратегии Азербайджана. Обеспечение надежного энергоснабжения стратегических и важных объектов, безопасность трубопроводов, диверсификация источников энергии, учет экологических требований и эффективное использование энергоресурсов являются принципами энергетической безопасности Азербайджана. Основная теоретическая и практическая значимость исследования заключается в достижении высоких темпов роста энергетической экономики страны в условиях эффективного и устойчивого использования других энергетических ресурсов, в том числе возобновляемых источников энергии в Азербайджане. Экономия нефтегазовой энергии не гарантирует полной энергетической безопасности. Экономический потенциал распределения ресурсов и эффективного использования ресурсов в энергетическом секторе Азербайджана может дать положительные результаты и обеспечить основу для энергетической безопасности и стабильности в стране.

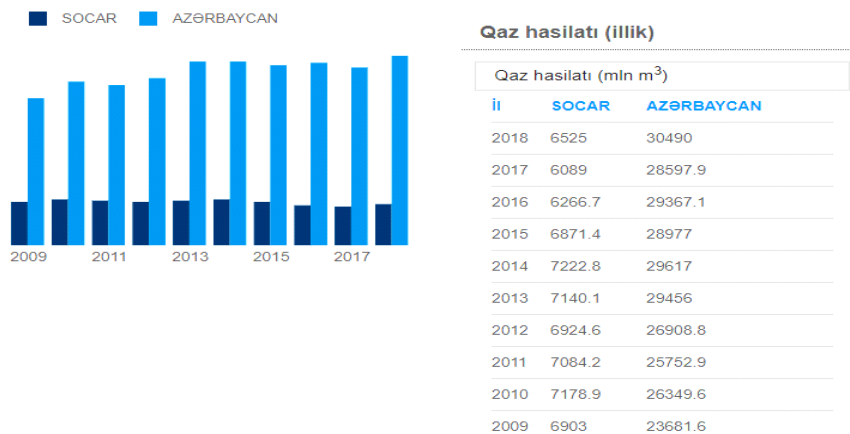
Ключевые слова: *Азербайджан, возобновляемые источники энергии, энергетическая безопасность, экономика энергетики, ресурсы нефти и газа.*

Azərbaycanın enerji siyasəti uzunmüddətli perspektivdə enerji müstəqilliyinin təmin olunmasına əsaslanır. Azərbaycan xalis enerji ixracatçısıdır. Xam neft və təbii qaz istehsalı və ixracı Azərbaycan iqtisadiyyatının və eyni zamanda, hökumət gəlirlərinin mərkəzidir [1]. Təbii qaz Azərbaycanın ümumi daxili istehlakının üçdə ikisini təşkil edir. Bununla müqayisədə isə, neft ümumi enerji istehlakının üçdə birindən azını təşkil edir [2]. 2018-ci ilin avqust ayında Xəzər dənizi ilə həmsərhəd olan beş ölkə Xəzər dənizinin hüquqi statusu və dəniz dibi ilə bağlı on illərlə davam edən *delimitasiya* və ya *bölüşdürmə* mübahisəsi ilə əlaqədar yenidən bir araya gəldilər. Sözügedən görüş zamanı, əldə edilən razılaşmaya əsasən, əvvəllər mübahisə doğuran Xəzər dənizinin suyu artıq dənizdə əlavə kəşfiyyat və infrastruktur qurmağa imkan yaradırdı. Xüsusilə Türkmənistandan sualtı boru kəmərlərinin çəkilməsi Azərbaycanı Xəzərin nefti və təbii qazı üçün Avropaya daha nüfuzlu tranzit ölkəsi halına gətirə bilər. Neft və Qaz

Jurnalının hesabatına istinad edərək, qeyd etmək lazımdır ki, (OGJ) 2017-ci ilin sonunda Azərbaycanın sübut edilmiş xam neft ehtiyatlarının 7 milyard barel qiymətləndirildiyi açıq bir həqiqətdir [3].

Tədqiqatın təhlili əsasən iki əsas - nəzəri və empirik hissələri əhatə edir. Alınan tədqiqatda həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət üsulları səmərəli istifadə edilmişdir. Araşdırma zamanı tədqiqata müqayisəli, tarixi, statistik tədqiqat üsulları da tətbiq edilmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, son dövrlərə qədər Azərbaycanın enerji resurslarının iqtisadi potensialı və ölkə üçün qazandıracağı iqtisadi imkanlar və resursların səmərəli və davamlı şəkildə istifadəsinə dair dərinlən analiz müşahidə olunmamışdır. Azərbaycanda həm neft və qazın timsalında enerji resursları və digər alternativ enerji resursları üçün yüksək şəkildə təchiz edilmiş enerji infrastrukturalarının təmin edilməsi, resursların müxtəlifliyi və bunun vasitəsilə qənaətcilik və səmərəli istifadənin təşkili və şəffaf enerji inzibatchılığı məhz respublika ərazisində enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynaya biləcək əsas faktorlardır.

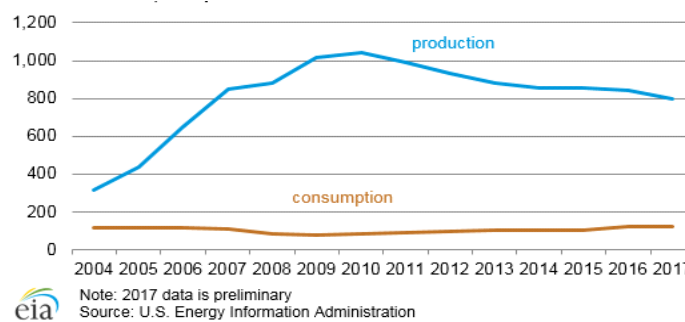
Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu (ARDNF/SOFAZ) neft və təbii qaz fəaliyyəti vasitəsilə ölkədə valyuta və aktivləri idarə edir və tənzimləyir. Beləliklə, Azərbaycan 2018-ci ilin əvvəlində 2017-ci ilin əvvəlindən 8% artmış olan 35.806 milyard dollar civarında idarəolunan aktivlərə sahib idi [4]. Milli neft şirkəti olan Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ/SOCAR) ölkədə neft və təbii qaz yataqları kəşf edir və onun istehsal prosesini həyata keçirir. 2017-ci ildə ARDNŞ gündə təqribən 150 min barel (b/d) neft hasil edirdi, bu isə nəticə etibarilə, Azərbaycanın ümumi neft hasilatının 20%-ni təşkil edirdi [5]. Enerji ehtiyatlarının kəşfiyyatı və hasilatına gəldikdə, 2017-ci ildə Azərbaycan gündə təqribən 800.000 barel (b/d) neft və digər mayelər istehsal etmiş və onlardan təqribən 120.000 barel resursları istehlak edilmişdir [6].

Şəkil 1. SOCAR tərəfindən qaz hasilatı üzrə (illik) iqtisadi və statistik göstəricilər
Mənbə: SOCAR iqtisadi və statistik göstəricilər.

2017-ci ildə Azərbaycanın əsas dənizkənarı Azəri-Çıraq-Günəşli (AÇG) yataqları üçün hasilatın pay bölgüsü sazişi (PSA) 2049-cu ilə qədər uzadıldı ki, bu da əlavə sərmayə və güclənmiş bərpa sistemi əsasında Azərbaycanın güclü neft istehsalçısı olaraq qalacağını ehtimal edir. Yeni pay bölgüsü sazişinə əsasən ARDNŞ-in AÇG kompleksindəki payı 25%-ə yüksəlmişdir [7]. Lakin qeyd etmək lazımdır ki, 2017-ci ildə Azərbaycanın ümumi neft hasilatının AÇG yataqlarından əldə edilən 70%-dən çoxu, təxminən 588.000 barrel/gün təşkil edirdisə [8], 2016-cı illə müqayisədə bu, 630.000 barrelden az oldu. Azərbaycan neftinin böyük hissəsi Bakı-Tbilisi-Ceyhan boru kəməri (BTC) vasitəsilə ixrac olunur. Bununla birlikdə, 2017-ci ildə Türkmənistan və Qazaxıstandan neft də daxil olmaqla ortalama 700.000 barel ixrac edilmişdi, lakin boru kəməri 1,2 milyon barel tutumundan xeyli az işləmişdir [9].

Qaz ehtiyatları baxımından, 2018-ci ilin yanvar ayında təqribən 35 trilyon kub metr qiymətləndirilən Azərbaycanın sübut edilmiş təbii qaz ehtiyatlarının əksəriyyəti Şah-dəniz təbii qaz və kondensat yatağında yerləşir [10]. Qaz ehtiyatlarının kəşfiyyatı və hasilatına gəldikdə, 2016-cı ilin ilkin qiymətləndirmələrində 2015-ci ildən 2016-cı ilə qədər ölkənin təbii qaz istehlakı və istehsalında təxminən 2,5% azalma müşahidə olunur [11] (bax Şəkil 1).

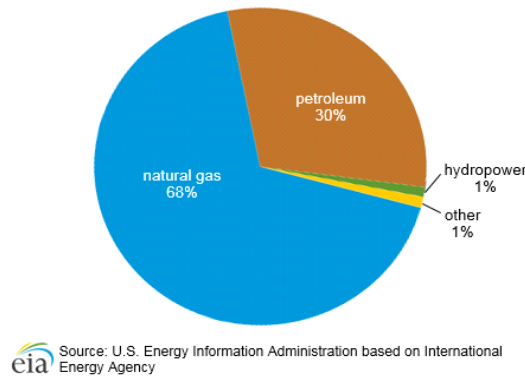

Şəkil 2. Azərbaycan neft və digər mayelərin istehlakı (günə min barel)

Mənbə: Beynəlxalq Enerji Agentliyinə əsaslanan ABŞ Enerji İnformasiya İdarəsi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi.

2017-ci ildə qaz yataqlarında təxminən 360 milyard kubmetr təbii qaz və 19 milyon barel kondensat hasil edilmişdir. Azərbaycan 2016-cı ildə təqribən 284 milyard kubmetr təbii qaz ixrac edib [12]. Ölkə Xəzərdən təbii qaz ixracının böyük hissəsini Gürcüstan üzərindən Türkiyə və Cənubi Avropaya nəql edir. Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE) boru kəməri genişləndirilərək Türkiyəni keçəcək Trans-Anadolu Boru Kəmərinə (TANAP) və Trans-Adriatik Boru Kəmərinə (TAP) qoşulacaq və Türkiyə sərhədindən keçərək təbii qaz Adriatik dənizi altından Cənub-Şərqi Avropa və İtaliyaya nəql ediləcəkdir.

Ölkədəki elektrik istehsalına gəldikdə isə, 2016-cı ildə Azərbaycanın elektrik istehlakı təxminən 21,6 milyard kilovat-saat olaraq qaldı [13] (bax Şəkil 2). 2015-ci ildə Azərbaycanın elektrik enerjisinin 90%-dən çoxu təbii qazla işləyən enerjiden, 1%-dən az hissəsi neftlə işləyən elektrik enerjisindən gəldi. Su elektrik stansiyası 2015-ci ildə ümumi elektrik istehsalının təxminən 7%-ni təşkil etmişdir [14].

Şəkil 3. Azərbaycanda əsas enerji istehlakı (2015)

Mənbə: Beynəlxalq Enerji Agentliyinə əsaslanan ABŞ Enerji İnformasiya İdarəsi, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi.

Ənənəvi enerji mənbələrindən başqa, ölkənin coğrafi mövqeyi alternativ və bərpa olunan enerji ehtiyatlarından istifadə etmək üçün imkan verir ki, bu da enerji resurslarının istifadəsinin balansını saxlamağa kömək edir. Buna görə də, dövlət yenilənəbilən enerji qaynaqları üzərində enerji infrastrukturunun investisiya və modernləşdirilməsinə xüsusi maraq göstərməlidir. Azərbaycan alternativ enerji ehtiyatlarının istehsal və istifadəsi üçün kifayət qədər potensiala malikdir, lakin hələ də neft və qaz hasilatı çox sayda enerji istehsalını təşkil edir. Azərbaycanda yalnız neft və qazın timsalında mövcud enerji resursları üzərində mərkəzləşmək iqtisadi imkanların tam şəkildə təmin edilməsində əsas rol oynamır. Bu baxımdan, ölkə yenilənə bilən enerji resurslarına daha çox diqqət ayırmalı, ölkədə yenilənə bilən enerji resursları üçün mümkün potensialı coğrafi regionlarda infrastruktur təmin etməli və bu sahədə müvafiq tədbirlər və islahatlar həyata keçirməlidir. Bütün bunlar iqtisadi və sosial sabitliyə yönəlik enerji resurslarından istifadənin diversifikasiyasını təmin etmək üçün nəzərdə tutulur [15]. Bu səbəbdən, Azərbaycanda mövcud enerji resurslarının *diversifikasiyası* (müxtəlifliyi) ölkədə enerji iqtisadiyyatının inkişaf etdirilməsi və ümumilikdə, ölkədə iqtisadi inkişafın təmin edilməsində mühüm rol oynayır. Qeyd etmək lazımdır ki, alternativ enerji infrastrukturalarının inkişaf etdirilməsi, Azərbaycanın effektiv ətraf mühit siyasətinin idarə edilməsinin həyata keçirilməsi ölkədə istər ənənəvi, istərsə də bərpa oluna bilən enerji mənbələrindən istifadə üçün şərait yarada bilər və bu, Azərbaycan

iqtisadiyyatını dayanıqlı bir yola çıxarmaq üçün böyük bir fürsətdir. Bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafı hökumət strategiyasının prioritet istiqamətidir. Bu baxımdan, Azərbaycan meşələrin salınması və meşələrin bərpası, alternativ enerji mənbələrindən istifadə, yanacaq-enerji kompleksinin inkişafı və digər sahələr üzrə dövlət proqramları həyata keçirməyə davam edir. Lakin alternativ enerji mənbələrindən istifadənin müəyyən məhdudiyyətləri mövcuddur. Belə ki, ölkə kiçik hidro, günəş və külək enerjisindən istifadə sahəsində bir sıra irəliləyişlər əldə etsə də, müxtəlif alternativ enerji resurslarının geniş istifadəsini optimal səviyyədə təsdiqləmək üçün kifayət qədər dəlil yoxdur. Bərpa olunan enerji sektoruna Azərbaycanda daha az diqqət yetirilir, buna görə də, inkişaf neft və qaz hasilatı ilə müqayisədə yavaşıdır. Halbuki ölkə 2020-ci ilə qədər elektrik enerjisi istehsalında 20% bərpa olunan enerji iddialı hədəfi ilə bərpa olunan enerji mənbələrini prioritet halına gətirir [16]. Bununla yanaşı, ölkə dəstəkləyici siyasət və təşviqlər yolu ilə bərpa olunan enerji sektoruna özəl investisiyaları artırmağa çalışsa da və müstəqillik qazandıqdan bəri geniş yayılmış özəlləşdirməyə baxmayaraq, Azərbaycanda enerji sektoru əsasən dövlətin mülkiyyətindədir. Yalnız bir ovuc kiçik su elektrik stansiyası şəxsi mülkiyyətdədir və onlar elektrik enerjisi istehsalının 1%-dən azını təşkil edir. Azərbaycanda həm neft və qazın təmsalında enerji resursları və digər alternativ enerji resursları üçün yüksək şəkildə təchiz edilmiş enerji infrastrukturalarının təmin edilməsi, resursların müxtəlifliyi və bunun vasitəsilə qənaətcilik və səmərəli istifadənin təşkili və şəffaf enerji inzibatchılığı məhz respublika ərazisində enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynaya biləcək əsas amillərdir [17]. Azərbaycanda alternativ enerji mənbələrindən istifadə imkanlarına diqqət yetirilsə də, əslində, ölkə ərazisində sözügedən resursların istismarı və istehsalı ilə əlaqədar mərkəzləşdirilmiş enerji idarəçiliyi və ya yüksək şəkildə təchiz edilmiş enerji infrastrukturaları mövcud deyil [18]. Hal-hazırda Azərbaycanda təbii qaz da daxil olmaqla, elektrik enerjisinin çoxu yanacaqdan istehsal olunur. Demək olar ki, Azərbaycanda istehsal olunan bütün elektrik enerjisinin mənbəyi olmaqla yanaşı, neft və qaz ixracı Azərbaycan iqtisadiyyatının əsasını təşkil edir və dünya bazarlarında qiymət dəyişkənliyinə yüksək həssaslıq nümayiş etdirir. Bundan başqa, 2018-ci illə 2020-ci il arası hökumət külək, Günəş və biokütlədən elektrik enerjisi istehsal etmək gücünü 420 megavat artırmağı hədəfləmişdir. Enerji Azərbaycan iqtisadiyyatında əsas yer tutduğundan, ölkənin enerji portfelindəki belə bir dəyişikliyin diqqətli şəkildə qiymətləndirilməsinə ehtiyac duyulur [19].

Su və üzvi birləşmələr kimi digər birləşmələrə bağlandığı üçün hidrogen enerjisi təbiətdə sərbəst şəkildə mövcud deyildir. Hidrogen istilik enerjisi nəqliyyat, elektrik enerjisi istehsalı kimi sahələrdə istifadə olunur, bundan əlavə, maye və ya qaz şəklində portativ cihazlarda da istifadə olunur. Bundan əlavə, hidrogen həm qalıq enerjisindən,

həm də bərpa olunan enerji mənbələrindən istehsal edilə bilər. Hidrogen texnologiyasının olduqca bahalı olmasına baxmayaraq, hasilat, saxlama, ötürmə və paylama kimi problemlərin həll ediləcəyi təqdirdə, qalıq yanacaq texnologiyalarından daha yaxşıdır. Son dövrlərdə Azərbaycanda müasir texnologiyalarla işləyən yeni elektrik stansiyaları istifadəyə verildi ki, bu da ölkədə elektrik enerjisi istehsalı sistemini 6000-dən çox meqavat gücə çatdırdı. "Azərenerji" ASC tərəfindən Azərbaycanda üç kiçik su elektrik stansiyasının inşası başa çatdığı elan olunur. Bunlardan ikisi İsmayılıda, biri Astarada var. Kiçik su elektrik stansiyalarının inşası daşqınlara nəzarət, təmiz elektrik enerjisi istehsalı və yeni suvarma sistemlərinin qurulması kimi ümummillə əhəmiyyətə malik olan problemləri həll edə bilər. Göyçay stansiyasında quraşdırılmış gücü 3,1 meqavat olan kiçik su elektrik stansiyası 2016-cı ilin birinci rübü ərzində 746 min kilovat/saatdan artıq elektrik enerjisi istehsal etmişdir [20]. Digər alternativ enerji mənbələri ilə müqayisədə külək enerjisi, külək enerjisi qurğularının istifadəsi üçün həddən artıq perspektivə görə, Azərbaycanda ən arzuolunan bərpa olunan enerji mənbəyidir. Məlumatlar coğrafi mövqeyinə və iqtisadi infrastrukturuna görə Azərbaycan Respublikasının illik 800 MVt gücündə külək enerjisi gücünə sahib olduğunu göstərir. Təxminən 2,4 milyard kVt/saat elektrik enerjisi ilə çox sayda karbon qazı israf etməkdən qaçmaqla 1 milyon ton şərti yanacaq qənaət etmək olar.

Əlverişli küləkli şərait Abşeron yarımadasında və Xəzər hövzəsinin şimal-qərbindəki dəniz sahillərində və adalarda olduğu üçün Gəncə-Daşkəsən zonasında və Naxçıvan Muxtar Respublikasının Şərur-Culfa bölgəsində orta tutumlu külək enerjisi qurğularından istifadə məqbuldur. Fakt budur ki, həmin bölgələrdə küləyin illik orta sürəti saniyədə 3-5 metrdir. Günəş enerjisi bol, asanlıqla əldə edilə bilən və davamlı enerji istehsal sistemlərinin etibarlı formalarından biridir. Coğrafi mövqeyinə istinad edərək qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Günəş enerjisi potensialına görə əlverişli ölkələrdən biridir. Ölkənin iqlim şəraiti Günəş enerjisindən istifadə edərək elektrik və istilik enerjisi istehsalı üçün geniş imkanlar verir. Bu şərtlər Azərbaycanda Günəş işığının 2400-3200 illik sayının ABŞ və Orta Asiyada illik Günəş işığının saat sayının 2500-3000 saat səviyyəsində potensial tərəqqi baxımından geri qalmadığını təsdiqləyən sübutdur. Bundan əlavə, Azərbaycanın Fotovoltaik Proqramının (PVP) tətbiqində iştirakı onun enerji problemini qismən həll edə bilər [21].

Geotermal enerji bərpa olunan, davamlı, tükənməyən, münasib və ekoloji cəhətdən təmiz enerji mənbəyidir. Geotermal (geo - torpaq, termal - istilik deməkdir) istilik enerjisi isti su, buxar və bəzi kimyəvi maddələr olan qazların bir hissəsidir. Geotermalın mənbəyi yer qabığının dərin səviyyələrində mövcud olan isti maqma və məhv edilmiş radioaktiv materiallardır. Geotermal resurslara daha çox Böyük və Kiçik Qafqazda, Abşeron yarımadasında, Talış dağ zonasında, Kür ovalığında və Xəzər-Quba bölgəsində rast gəlinir [21]. Məişət və digər istilik enerjisi ehtiyacları qismən bu

ərazilərdəki termal suların istismarı ilə ödənilə bilər. Azərbaycanın enerji sisteminin gücü 6000 meqavatdan çoxdur.

Bununla yanaşı, mütəxəssislərin fikrincə, ölkədə bərpa olunan enerji mənbələrinin potensialı 25.300 meqavatdır. Hal-hazırda Azərbaycanda elektrik enerjisi istehsalının təqribən 18 faizi alternativ enerji mənbələrinin payına düşür, bunların arasında su elektrik stansiyaları əsas paya sahibdir, baxmayaraq ki, ölkənin bu sahədəki potensialının böyük hissəsi Günəş enerjisinə (təqribən 5000 meqavat) düşür. 4500 meqavat gücündə külək enerjisi, 1500 meqavat - biokütlə, 800 meqavat - geotermal enerji, qalan 350 meqavat isə kiçik su elektrik stansiyalarının payına düşür. Alternativ enerji sahəsində ümumi dəyəri 2,3 milyard dollar olan bir sıra layihələrin həyata keçirilməsi planlaşdırılır. Beləliklə, Azərbaycan hökuməti 2030-cu ilə qədər ümumi enerji istehsalında alternativ enerjinin payını 30 faiz artırmağı planlaşdırır [23].

Son dövrlərə qədər Azərbaycanın enerji resurslarının iqtisadi potensialı və ölkə üçün qazandıracağı iqtisadi imkanlar və resursların səmərəli və davamlı şəkildə istifadəsinə dair dərinlən analiz müşahidə olunmamışdır. Azərbaycanda həm neft və qazın təməlinə enerji resursları və digər alternativ enerji resursları üçün yüksək şəkildə təchiz edilmiş enerji infrastrukturunun təmin edilməsi, resursların müxtəlifliyi və bunun vasitəsilə qənaətcilik və səmərəli istifadənin təşkili və şəffaf enerji inzibatçılığı məhz respublika ərazisində enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühüm rol oynaya biləcək əsas faktorlardır. Azərbaycan həm ənənəvi, həm də alternativ enerji ehtiyatlarının istehsal və istifadəsi üçün kifayət qədər potensiala malikdir, lakin hələ də neft və qaz hasilatı çox sayda enerji istehsalını təşkil edir. Azərbaycan iqtisadiyyatını neft və qazdan asılı iqtisadiyyat adlandırmaq daha doğru olar. Azərbaycanın mövcud enerji ehtiyatlarının davamlı istifadəsinin yaxın gələcək üçün mümkün olmasına baxmayaraq, Azərbaycanın bərpa olunan enerji ehtiyatlarının da xarici ticarətə cəlbi bu sahədə müvafiq strateji qərarların qəbulu və tədbirlərin həyata keçirilməsini zəruri edir.

Ədəbiyyat

1. “Resurs səmərəliliyinin artması və Azərbaycanda yaşıl böyümə perspektivləri” /“Resource Efficiency Gains and Green Growth Perspectives in Azerbaijan”, Mövcuddur: <https://library.fes.de/pdf-files/id-moe/09454.pdf>, Keçid edilmişdir: 27.10.2019
2. BP, “Dünya Enerji 2018 statistik icmal”, Mövcuddur: <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, Keçid edilmişdir: 27.10.2019;
3. Neft və Qaz Jurnalı, "Dünya miqyasında Ehtiyatlara və İstehsal Baxışı" (2017), Mövcuddur: <https://www.ogj.com/ogj-survey-downloads/worldwide-production/document/17299725/worldwide-production>, Keçid edilmişdir: 25.10.2019;
4. Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondu, “ARDNF-in 2017-ci ilin yanvar-dekabr ayları üçün gəlirləri və xərcləri haqqında hesabat”. Mövcuddur: https://oilfund.az/storage/uploads/7_2017_tam_en.pdf, Keçid edilmişdir: 27.10.2019;

5. SOCAR, Mövcuddur: <http://www.socar.az/socar/en/economics-and-statistics/economics-and-statistics/oil-production>, 28.10.2019;
6. Neft və Qaz Jurnalı, "Ümumdünya Neftayırma zavodları - 1 yanvar 2018-ci il tarixinə olan imkanlar" (2017), Mövcuddur: <https://www.ogj.com/ogj-survey-downloads/worldwide-refining/document/1729951/worldwide-us-refinery-surveycapacities-as-of-jan-1-2019>, Keçid edilmişdir: 29.10.2019BP;
7. "Azərbaycan hökuməti və tərəfdaşlar Azəri-Çıraq-Dərinsulu Günəşli ilə Dəyişiklik və Yenidənqurma Sazişi imzaladılar. Mövcuddur: <https://www.bp.com/en/global/corporate/news-and-insights.html>, 28.10.2019;
8. BP, "2017-ci il nəticələri", Mövcuddur: https://www.bp.com/en_az/caspian/press/businessupdates/2017-year-end-results.html, Keçid edilmişdir: 29.10.2019;
9. BP, "2016-cı il nəticələri", Mövcuddur: https://www.bp.com/en_az/caspian/press/businessupdates/2016-year-end-results1.html, Keçid edilmişdir: 29.10.2019;
10. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, "Enerji: xam neftin mal tarazlığı/Energy: Commodity balance of crude oil", Mövcuddur: https://www.stat.gov.az/source/balance_fuel/?lang=en, Keçid edilmişdir: 29.10.2019;
11. BP, "Şah Dəniz", Mövcuddur: https://www.bp.com/en_az/caspian/operationsprojects/Shahdeniz.html, Keçid edilmişdir: 30.10.2019;
12. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, "Enerji: Enerji məhsullarının ixracı", Mövcuddur: https://www.stat.gov.az/source/balance_fuel/?lang=en. Keçid edilmişdir: 30.10.2019;
13. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi, "Energetika: Elektrik enerjisi istehlakı", Mövcuddur: <https://www.azstat.org/MESearch/search?departament=3> HYPERLINK
"<https://www.azstat.org/MESearch/search?departament=3&lang=en>"& HYPERLINK
"<https://www.azstat.org/MESearch/search?departament=3&lang=en>"lang=en, Keçid edilmişdir: 30.10.2019;
14. Beynəlxalq Enerji Agentliyi (IEA), "Dünya Enerji Balansları 2017 nəşr"., Mövcuddur: https://www.oecd-ilibrary.org/energy/world-energy-balances-2017_world_energy_bal-2017-en, Keçid edilmişdir: 30.10.2019;
15. Cəmil Məlikov, (2015): "Bərpa olunan enerji və enerji səmərəliliyi siyasəti: Azərbaycanın təcrübəsi və strateji görünüşü";
16. Xəzər İnformasiya Mərkəzi, (2013): "Azərbaycan: Alternativ və Bərpa Olunan Enerji - Biznes perspektivi", Keçid edilmişdir: 29.10.2019;
17. "Azərbaycanda bərpa olunan enerjiyə investisiya: Üç alternativ investisiya ssenarisinin qiymətləndirilməsi"/ "Investing in Renewable Energy in Azerbaijan: A Valuation of Three Alternative Investment Scenarios", Mövcuddur: http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2019/05/CESD_Paper_Renewable-Energy.pdf, Keçid edilmişdir: 29.10.2019;
18. Kerckhoff T, (2019): "Investing in Renewable Energy in Azerbaijan: A Valuation of Three Alternative Investment Scenarios", CESD, Mövcuddur: http://cesd.az/new/wp-content/uploads/2019/05/CESD_Paper_Renewable-Energy.pdf Keçid edilmişdir: 30.10.2019;
19. Hüseynova H., (2014): "Azərbaycan üçün alternativ və bərpa olunan enerji perspektivləri 2014", Keçid edilmişdir: 29.10.2019;

20. Azernews (2016): "Azərbaycan su elektrik enerjisi istehsalının həcmi artırır" Mövcuddur : <http://www.azernews.az/business/95486.html>, Keçid edilmişdir : 30.10.2019;
21. AzərTag Xəbər Agentliyi, (2014): "Suraxanı və Pirallahıda sürətli günəş elektrik stansiyalarının inşası davam edir. Keçid edilmişdir 31.10.2019;
22. Azərbaycanda bərpa olunan enerji fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsinə dəstək, (2019), Mövcuddur: <https://www.ebrd.com/work-with-us/projects/tcpsd/support-for-the-implementation-of-renewable-energy-auctions-in-azerbaijan.html>, Keçid edilmişdir: 01.11.2019;
23. "Equinor Abşeron Azərbaycanda bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafına kömək edəcək"/"Equinor Absheron to help develop renewables in Azerbaijan", Mövcuddur: https://www.azernews.az/oil_and_gas/146269.html , Keçid edilmişdir: 01.11.2019.